

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

Elena Văcărescu scriitoarea

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Mureșanu Marina

Doctorandă:

Tomei D. Ioana – Cristina

căs. Atanasiu

2022

ANUNȚ

La data de **05 iulie 2022**, ora **10:00**, în **Seminar "Al. Dima"**, doamna **TOMEI D. Ioana – Cristina** (căs. ATANASIU) va susține, în ședință publică, teza de doctorat cu titlul **"Elena Văcărescu scriitoarea"**, în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul **Filologie**.

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte

Prof. univ. dr. Lăcrămioara PETRESCU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Conducător de doctorat

Prof. univ.dr. Marina MUREȘANU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Referenți

Prof. univ. dr. Yvonne GOGA, Universitatea „Babes Bolyai” din Cluj Napoca;

Prof. univ. dr. Vasile POPOVICI, Universitatea de Vest din Timișoara ;

Prof. univ. dr. Elena Brândușa STEICIUC, Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava.

Vă invităm să participați la ședința de susținere a tezei.

Teza poate fi consultată la Biblioteca Facultății de Litere

Data afișării: 14 iunie 2022

TABLĂ DE MATERII

Introducere	1
Justificarea alegerii temei	1
Obiective	6
Corpus	8
Despre românitare în opera Elenei Văcărescu	9
Contextul	11
Capitolul I. Personalitatea Elenei Văcărescu	20
1. Originile	20
2. Elena Văcărescu – o viață	25
3. Dimensiunea europeană a Elenei Văcărescu	36
4. Receptarea operei și a personalității scriitoarei Elena Văcărescu	56
Capitolul II. Poezia Elenei Văcărescu	78
1. Elena Văcărescu – despre poezie	78
2. Formație și influențe	87
3. Începuturi. Evoluție	91
Axe tematice în poezia Elenei Văcărescu	95
România și românitare în poezia Elenei Văcărescu	97
Natura și iubirea	106
<i>Le rhapsode de la Dâmbovița (Rapsodul Dâmboviței)</i>	112
Începuturile.....	112
Receptarea <i>Rapsodului Dâmboviței</i>	114
Fluidul poetic	122
Românitare <i>Rapsodului Dâmboviței</i>	133
4. Tehnici și procedee	135

Capitolul III. Proza de ficțiune și teatrul	139
1. Romanele	139
<i>Amor vincit</i>	139
<i>Le sortilège</i>	145
2. <i>Nuits d'Orient</i> , folk-lore roumain (<i>Nopti orientale</i> , folclor românesc)	150
3. Operele dramatice	155
<i>Stana</i>	155
<i>Pe urma dragostei</i>	156
<i>Le cobzar</i>	156
Receptarea <i>Cobzarului</i>	159
Capitolul IV. Elena Văcărescu memorialista	163
1. Repere terminologice	165
2. Memoriile Elenei Văcărescu	170
Patria natală și anii tinereții	173
Portrete regale	177
Amintiri literare	188
Politică și diplomație	194
3. <i>La croisière bleue</i> (<i>Croaziera albastră</i>)	197
Capitolul V. Activitatea oratorică și publicistică a Elenei Văcărescu	206
1. Elena Văcărescu și revista <i>Conferencia</i>	208
2. România după marele război	221
3. Varia	223
CONCLUZII	226
BIBLIOGRAFIE	233
ANEXE	253

Acest studiu s-a născut din necesitatea de a reabilita și de a-i reda locul binemeritat uneia dintre cele mai cunoscute scriitoare române de expresie franceză. Scriitoarea Elena Văcărescu și-a publicat aproape integral opera în limba franceză, dar a căzut în uitare atât în Franța cât și România. Deoarece succesul său diplomatic a pus în umbră timp îndelungat activitatea sa literară și publicistică, fiind aproape necunoscută publicului contemporan, credem că este timpul ca figura literară a Elenei Văcărescu să fie readusă în atenție. Ne dorim ca elementul de originalitate al tezei să fie analiza operei sale literare și astfel să o facem cunoscută publicului român și celui francez deopotrivă.

Axele studiului nostru privesc mai întâi contextul social, cultural și politic în care s-a dezvoltat personalitatea Elenei Văcărescu, adăugând aspecte monografice, indispensabile pentru înțelegerea operei literare. Am parcurs toate etapele din viața scriitoarei, etape care au contribuit la formarea sa intelectuală și au dovedit o înaltă ținută morală : educația anglofonă și francofonă, începuturile literare în Franța (răsplătite cu premii ale Academiei Franceze), sub bagheta parnasienilor Sully Prudhomme, Leconte de Lisle și José – Maria de Hérédia, perioada românească, petrecută la castelul Peleş, în suita reginei Elisabeta, urmată de exilul impus și asumat al tinerei poete, în Franța. Deslușirea evenimentelor biografice fundamentale, contribuie la înțelegerea mult mai profundă a operei sale literare. Ea însăși afirmă faptul că elementul personal este imposibil de evitat în creația literară.

În acest sens, **obiectivele** lucrării noastre au fost :

- Analiza contextului socio – cultural și politic în care s-a format Elena Văcărescu, înțelegând aici o epocă de frământări, cu două războaie mondiale și, în cazul scriitoarei, un exil impus și apoi asumat. Formarea intelectuală, pe de o parte, din familia cu tradiție literară și, pe de altă parte, studiile la Paris și vestitul model francez, îi trasează un parcurs literar de succes.
- Prezentarea aspectelor monografice, fără de care nu se poate explica opera literară a Elenei Văcărescu.
- Evidențierea profilului diplomatic al Elenei Văcărescu și a activității timp de douăzeci de ani la Societatea Națiunilor, la Geneva.
- Ilustrarea personalității Elenei Văcărescu prin receptarea sa în epocă, atât în spațiul francez cât și în cel românesc, precum și receptarea ulterioară, până în zilele noastre.
- Analiza operei literare a Elenei Văcărescu, operă ce cuprinde poezie, proză de ficțiune, memorialistică și teatru.

- Reperarea, în întreaga operă a Elenei Văcărescu, a elementelor de românită (lexic, toponime, antroponime etc.).

- Analiza transversală a operei poetice, insistând pe poeziile care abordează tematică românească, precum și readucerea în prim plan a producțiilor și adaptărilor folclorice, traduse în mai multe limbi și care au circulat în lumea întreagă.

- Prezentarea romanelor și a pieselor de teatru, interesându-ne aici aceleași aspecte de românită.

- Evocarea memoriilor scriitoarei, prezentarea temelor tratate, a personalităților și a evenimentelor istorice și politice ilustrate de scriitoare.

- Evidențierea activității publicistice a Elenei Văcărescu și a conferințelor de la Universitatea Analelor, publicate în revista *Conferencia*, precum și alte articole inedite ale Elenei Văcărescu în diferite ziare și reviste franceze și românești.

Structura tezei

Teza este structurată în cinci capitole, precedate de o prezentare a relațiilor franco – române și a modelului francez în cultura română. În introducere, am insistat pe elementele de românită care parcurg întreaga operă a Elenei Văcărescu, aspecte ce țin de specificul poporului român, al culturii și spiritualității românești, precum și aspecte lingvistice. Un aspect vizibil al manifestării românității, este păstrarea cuvintelor românești în textul francez. Este vorba de cuvinte care pot fi clasificate pe mai multe categorii : cuvinte care se raportează la universul satului românesc : *haiduc* (cu varianta în limba franceză *haïduck*), *cobzar*, *dor*, *doină*, *boceli*, *căciulă*, *rogojină*, *pridvor*, etc. ; interjecții : *aoleo*, *vai vai de mine*, *hai*, etc. ; toponime : *l'Olt*, *le Danube*, *les Carpathes* (dar și *Karpathes*), *la Moldavie*, *la Transylvanie*, *l'Ardeal*, *Dâmbovitza*, *Văcărești*, *Siret* (cu varianta în limba franceză, *Séreth*), *Cornățel* (în textul francez, *Cornatel*) ; antroponime : *Stana*, *Stan*, *Mihai*, *Sherban*, etc. ; titluri de poezii, dintre care doar câteva sunt dublate în limba franceză : *Nevasta grănicerului* (*La femme du garde-frontière*), *Le dor*, *Blestemată*, *La Surata*, etc. Unele cuvinte sunt transformate pentru o pronunție facilă în limba franceză și toate sunt însoțite de articolul hotărât francez.

Primul capitol, ***Personalitatea Elenei Văcărescu***, cuprinde aspecte monografice, pornind de la originile familiei Văcărescu, continuând cu viața Elenei Văcărescu și cu dimensiunea europeană a scriitoarei, încheind cu receptarea scriitoarei în spațiul francez și în cel românesc. Născută la București, la 21 septembrie 1864, Elena Văcărescu este o

personalitate complexă cu un parcurs fascinant. Prin activitatea literară și mai târziu cea diplomatică, Elena Văcărescu a contribuit la creșterea notorietății internaționale a României, fiind de-a lungul multor ani vocea culturii și diplomației românești în străinătate. Poetă și oratoare talentată, memorialistă și diplomat, Elena Văcărescu s-a implicat și în activitatea unor instituții și organizații internaționale ce aveau ca scop cooperarea între popoare, cunoașterea reciprocă și menținerea păcii în lume. Ea este unul dintre fondatorii UNESCO.

Când vorbim despre dimensiunea europeană a Elenei Văcărescu, ne raportăm la toate segmentele vieții sale, căci atât ca scriitoare, cât și ca diplomat și conferențiară, ea a dovedit în toate aspectele activității sale o gândire fundamental europeană. Intrată în mediul diplomatic după ce acumulase deja faimă literară, Elena Văcărescu a fost de fapt mereu o mediatore între popoare, ținând cont de relația avută cu România, din exilul francez. Legăturile ei nu s-au rupt niciodată și a menținut vie dragostea pentru patria natală, promovând-o, mai întâi, prin versurile ei în limba franceză, dedicate strămoșilor și frumuseților țării natale, militând pentru pace și un stat unit.

Unul dintre momentele cele mai grele, dar și cel mai important ca implicare politică pentru România, a fost pentru Elena Văcărescu perioada de frământări premergătoare primului război mondial. Intervalul 1913 – 1918 au însemnat ani de neliniști pentru Elena Văcărescu. În perioada neutralității, dar și după intrarea României în război, Elena Văcărescu a desfășurat o bogată activitate publicistică și de promovare a României. A adus contribuții semnificative la reviste franceze și românești, implicându-se și în acțiuni de întrajutorare.

În cadrul mișcării naționale de reunificare a României Mari, Elena Văcărescu susține crearea, la Paris, a Consiliului Național Român (Le Conseil National de l'Unité Roumaine), din care vor face parte personalități de marcă precum Take Ionescu (președinte al acestui consiliu), Nicolae Titulescu, medicul Constantin Angelescu (ministru plenipotențiar la Washington și vicepreședinte al acestui consiliu) sau Octavian Goga.

Elena Văcărescu primește prima misiune oficială, desemnarea ei ca membră a delegației române la Conferința de Pace de la Paris (1920). La 4 iunie 1920, în palatul Grand Trianon, la Versailles, Elena Văcărescu asistă la semnarea tratatului care legiferează noile granițe ale României. În același timp, Franța o răsplătește cu ordinul național „Legiunea de Onoare”. La 12 aprilie 1922, Elena Văcărescu este numită Ofițer al Instrucției Publice, din partea Ministerului Instrucției Publice și Artelor Frumoase.

Societatea Națiunilor va reprezenta un nou prilej de afirmare pentru poeta care avea atât de multe de spus, de împărtășit și mai ales de realizat pentru România. Lăsând în plan secund cariera de scriitoare, Elena Văcărescu se dedică întru totul diplomației, fiind nelipsită

de la ședințele Societății Națiunilor timp de douăzeci de ani și luând cuvântul de fiecare dată cu responsabilitate și călăuzită de ideea consolidării relațiilor între națiuni.

În 1925, Elena Văcărescu i se alătură lui Paul Valéry în crearea, la Paris, a Institutului Internațional de Cooperare Intelectuală, strămoșul instituției UNESCO. Publicația Institutului, *Entretiens*, devine locul de desfășurare a ideilor intelectualilor, scriitorilor, pentru răspândirea culturii prin eseuri și studii pe diferite teme. În 1928, este fondat Comitetul Internațional al Drepturilor la Exprimare (Le Comité International des Droits de la Parole), sub președinția Elenei Văcărescu, pentru protejarea manifestărilor orale, conferințe, discursuri, pledoarii, cursuri sau lecții. De asemenea, în același an, Elena Văcărescu prezintă un raport în fața Sub-comisiei Literelor și Artelor despre importanța cinematografului pentru învățământ și educație. Astfel ia naștere Comitetul Internațional pentru Difuziunea Artistică și Literară prin Cinematograf (C.I.D.A.L.C.), avându-i ca președinte pe Elena Văcărescu și secretar general pe Nicolae Pillat.

Elena Văcărescu s-a implicat activ în comisia de reprimare a traficului de femei și copii, și-a impus ulterior punctul de vedere în ședințe vizavi de casele de toleranță, unde, susținea ea, existau două categorii de femei, cele care aleseseră să fie acolo și cele care erau forțate. Propune, așadar, să se facă anchete speciale și verificări direct în acele spații și să se stea de vorbă cu femeile de acolo. De asemenea, se implică în campanii pentru stoparea traficului și abuzului de droguri.

Nu putem uita faptul că Elena Văcărescu este și inițiatoarea premiului Fémina, creat în 1904 ca o formă de protest față de premiul Goncourt, care premia doar scriitori bărbați. Fémina a fost cunoscut în epocă drept premiul Fémina – Vacaresco.

Cea mai importantă recunoaștere din partea României este primirea în Academia Română, în anul 1925, Elena Văcărescu fiind prima femeie care intră în rândurile acestei înalte instituții de cultură. În 1946, guvernul României îi atribuie o nouă misiune, cea de delegat la Conferința de pace de la Paris.

Elena Văcărescu va trece în neființă în apartamentul său de pe strada Chaillot, din Paris, la 17 februarie 1947.

Al doilea capitol, ***Poezia Elenei Văcărescu***, are ca scop scoaterea în evidență a operei poetice a Elenei Văcărescu, prin prezentarea volumelor de poezii, precum și a volumului de folclor *Rapsodul Dâmboviței*. Capitolul cuprinde patru subcapitole, menite să ilustreze evoluția poetică a Elenei Văcărescu, teme, tehnici și procedee utilizate de poetă.

Capitolul începe cu reflecțiile scriitoarei despre poezie, prin prezentarea prefetei la *Rapsodul Dâmboviței* și a celei de la volumul de folclor *Nuits d'Orient*. Relevante sunt și conferințele *Propos sur la poésie* sau *Le romantisme d'aujourd'hui*.

Elena Văcărescu a fost, încă din copilărie, pasionată de lectură ; în biblioteca bunicului de la conacul Văcărești, i-a descoperit pe marii scriitori englezi și francezi, iar mai târziu a simțit chemarea literaturii clasice greco – latine. Autodidactă, Elena Văcărescu a beneficiat și de o formare intelectuală continuă, acasă : cu guvernanta engleză Miss Allan, cu profesorii de la București, un preot și un student. Datorită celor doi, preotului și studentului, tânăra Elena cunoaște o evoluție spirituală însemnată. În acea perioadă, îndrumată de studentul la drept, Elena Văcărescu și-a însușit cunoștințe de greacă și latină. Citește împreună cu el pe Eschil, Demostene și Esop, și atunci se produce contactul cu poezia și, la numai zece ani, înțelege că nu se va mai despărți niciodată de ea.

La Paris, începe a doua etapă a formării sale, de data aceasta alături de scriitori reputați, precum Sully Prudhomme, Leconte de Lisle și José – Maria de Hérédia. Sub atenta supraveghere a lui Sully Prudhomme, Elena Văcărescu pregătește placheta de versuri *Chants d'aurore* (pentru care va obține primul său premiu al Academiei Franceze, premiul *Archon Despérouses*). La Paris, Elena Văcărescu trăiește și cea mai neașteptată experiență din viața sa, atunci când Leconte de Lisle o duce acasă la Victor Hugo.

La întoarcerea în România, Elena Văcărescu începe a treia și ultima etapă a instruirii sale, alături de regina poetă, Carmen Sylva. La castelul Peleş, Elena Văcărescu se află în atmosfera perfectă pentru a citi și a scrie, împărtășind aceleași pasiuni cu regina. Între ele se leagă o prietenie și o strânsă colaborare literară. Astfel ia naștere volumul de balade populare românești, care va face înconjurul lumii : *Rapsodul Dâmboviței*. După versiunea în limba franceză, apărută mai întâi în 1892, la București și apoi în 1899, la Paris, vor mai apărea traduceri în germană și engleză, realizate de regina Elisabeta, dar și în italiană.

Stabilită definitiv în capitala Franței și devenită oficial scriitoare de limbă franceză, Elena Văcărescu nu a ezitat totuși să-și afirme de fiecare dată cu tărie originile românești. Unii exegeți ai săi consideră că, din această cauză, poeta este neglijată în istoriile literare franceze. Elena Văcărescu s-ar încadra în grupul neoromantic, având în frunte pe Anne de Noailles și din care mai fac parte și alte scriitoare însemnate precum Lucie Delarue – Mardrus, Renée Vivien, Cécile Sauvage și Gérard d'Houville (pseudonimul lui Marie de Régner, fiica lui José – Maria de Hérédia).

Creația poetică a Elenei Văcărescu este greu de încadrat într-un anumit curent sau o școală literară. Începuturile literare i-au fost marcate de lecturile clasicilor, ulterior s-a lăsat

cucerită de mari romantici : Victor Hugo, Mihai Eminescu, Alfred de Vigny, Alphonse de Lamartine sau John Keats. Din romantismul francez și european în general, Elena Văcărescu și-a însușit numeroase aspecte în creația sa poetică : sensibilitatea, imaginația, gustul pentru reverie și melancolie, evadarea în contemplația naturii și a cosmosului, în meditația religioasă sau panteistă, în trecutul istoric și fabulos, în exotism, în gândul morții, aspirația spre infinit, evadarea din prezent, dar și spiritul național, interesul pentru folclor, revolta și setea de libertate, patriotismul și lupta pentru o societate mai bună.

Subcapitolul despre românitatea Elenei Văcărescu reflectată în poeziile sale, are rolul de a face o „scanare” a volumelor de poezii și identificarea acelor poeme referitoare la România. Astfel, menționăm : elogiul strămoșilor, prin poemele : *Aux aïeux* și *La tunique de larmes* (în *Lueurs et flammes*) ; poezia cu titlu bilingv, *Mon pays (Eu și țara mea)* (în *Le jardin passionné*) ; evocarea figurii lui Ștefan cel Mare o întâlnim în poemul *À l'étendard d'Étienne le Grand*, găsit de noi în arhiva Elenei Văcărescu, dar publicat și în *La Revue hebdomadaire* ; câteva dintre poeziile impregnate de însuflețirea patriotică a poetei : *O Ruban fou!*, *Je sors toute de toi* și *Aux bords de l'Olt* (în *La dormeuse éveillée*) ; *Chansons roumaines*, poeziile care încheie volumul *L'âme sereine*, numără 18 poezii cu titlurile, în general, *Chanson tzigane* sau *Chanson roumaine* ; grupul de poeme *Les glèbes noires* (în *Dans l'or du soir*) este consacrat și el spiritului românesc.

Volumul de poezii populare, *Rapsodul Dâmboviței*, este tratat separat. Se discută despre receptarea acestui volum, una favorabilă în Franța și în general peste tot în lume este perceput ca o capodoperă, în timp ce în România nu este primit cu entuziasm. În Franța, volumul este premiat de Academia Franceză, cu premiul *Jules Favre*. Temele tratate în *Rapsod* sunt : căminul (vatra), tânăra femeie și iubirea și maternitatea ; tânărul bărbat, haiducul și răzburarea ; cultul morților, tradițiile și strămoșii.

În *Rapsodul Dâmboviței* nu pot fi trecute cu vederea numeroasele cuvinte românești lăsate în original în lucrare (cu sau fără diacritice), iar altele ușor modificate pentru a putea fi corect pronunțate, precum și titluri de poeme în limba română. Aceste cuvinte, care produc un efect de stil extrem de puternic, se numesc *heterolingvisme* și au rolul de a menține un efect exotic. Cuvintele românești sunt păstrate fie pentru a insinua mai bine atmosfera satului românesc, fie din cauza dificultății de a le traduce fără a pierde sensul autentic. În general, cuvintele primesc articol francez. Astfel, rezultă un amalgam lingvistic deosebit, al cărui farmec ar dispărea odată cu traducerea în limba română. Reproșându-i-se că nu a oferit nicio versiune românească, Elena Văcărescu motivează în *Prefața* celei de-a doua ediții a volumului, că limba franceză este cea mai apropiată manierei sale de a gândi, de a simți și

crea. Pentru cititorul francez, ea oferă doar niște indicii, explică încărcătura cuvintelor românești care sunt intraductibile, precum „dor”, care cuprinde în el și fericire și tristețe. Apoi lasă cititorul să se descurce.

În general, discursul liric al Elenei Văcărescu este încărcat de subiectivitate, căci, așa cum am văzut, opera sa literară are caracter de confesiune. Însă ar fi nedrept să-i considerăm opera poetică doar ca o confidență. Elena Văcărescu evoluează spre un lirism obiectiv, prin poeziile patriotice, mobilizatoare, precum și poeziile care descriu zonele geografice ale României sau ale Italiei.

În concluzie, evoluția poetică a Elenei Văcărescu este vizibilă, sub mai multe aspecte: din punct de vedere al consistenței volumelor, care sunt mult mai vaste la maturitate, din perspectiva unității volumelor, care sunt de regulă grupate pe secțiuni cuprinzând poezii din aceeași arie tematică, din perspectiva formei poemelor, o evoluție spre o structurare mai riguroasă, procedee mai bine definite, ceea ce explică persistența audienței și succesului ei.

Al treilea capitol, *Proza de ficțiune și teatrul*, vine să completeze profilul scriitoarei, adăugând cele două romane (*Amor vincit* și *Le sortilège*), volumul de folclor *Nuits d'orient* și piesele de teatru (*Stana*, *Pe urma dragostei* și opera *Le cobzar*).

Elena Văcărescu debutează ca romancieră în anul 1909, cu *Amor vincit*. Romanul este de gen epistolar, iar tema centrală este dragostea. *Amor vincit* este un roman epistolar atipic, deoarece nu există un schimb de scrisori, ni se sugerează o corespondență, însă ni se prezintă doar scrisoarea expeditorului, în cazul de față, naratoarea Despina Odoyno. Elena Văcărescu folosește procedee românești, precum dialogul și portretul. Cu toate elementele pe care le are la îndemână, Elena Văcărescu construiește, în aceste scrisori, pas cu pas, o dramă.

În centrul narațiunii stă imaginea străinului ; străin în sens denotativ, deoarece este din altă țară și conotativ, referitor la caracterul străni al individului. De regulă, străinul este considerat ca având însușiri dăunătoare, chiar nimicitoare. Este un străin despre care naratoarea insistă că nu știe nimic despre România, este atras însă de exotismul locurilor. Această bizarerie a străinului stârnește pasiuni.

Organizat pe unsprezece capitole, romanul *Le sortilège* ne duce în atmosfera binecunoscută deja a *Rapsodului*, a satului românesc încărcat de superstiții, intrigi, vrăji și iubiri sălbatice. Regăsim aici acel discurs magic, al vrăjitoriei, despre care scrie Tzvetan Todorov în cartea sa, *Les genres du discours*.

Volumul *Nuits d'orient* este străbătut de aceleași motive din *Rapsod* : cuțitul, fusul, cingătoarea, colierul, pragul, mormântul, visul prevestitor, fântâna, setea, stelele, vântul, maternitatea etc. Fiecare poveste este anunțată de un narator care o va povesti imediat după ce face diferite incantații pentru a stârni atenția. Întâlnim uneori formula fixă „a fost odată ca niciodată, că de n-ar fi, nu s-ar povesti”. Aceste legende sunt stranii și originale, iar în ele coexistă o delicatețe splendidă cu o cruzime atroce.

Despre Elena Văcărescu, autoarea de piese de teatru, poate nu se știi prea multe în zilele noastre, însă în timpul vieții sale, cel mai răsunător succes l-a avut *Le cobzar*, libret de operă, operă jucată pe mari scene franceze. Alte două lucrări dramatice ale scriitoarei sunt *Stana* și *Pe urma dragostei*. Toate cele trei producții dramatice sunt parcurse de aceeași viziune, a satului românesc arhaic, cu idile și practici de magie, sacrificii și crime.

Al patrulea capitol, *Elena Văcărescu memorialista*, tratează memoriile scriitoarei, iar analiza gravitează în jurul lucrărilor *Mémorial sur le mode mineur*, *Rois et reines que j'ai connus*, dar și a manuscrisului *Le roman de ma vie*. Precedată de o introducere teoretică, prezentarea memoriilor Elenei Văcărescu cuprinde mai multe tablouri : copilăria fericită în România, îndeosebi la Văcărești, natura, biblioteca bunicului unde descoperă marii scriitori români și străini, mai târziu saloanele literare pariziene, anii petrecuți la Curtea Regală a României, cu activitatea literară și călătoriile la curți regale europene alături de regina Elisabeta, logodna cu prințul Ferdinand încheind această experiență ce-i va marca destinul. Cu dragostea față de țară în suflet, Elena Văcărescu pleacă în exil, unde va desfășura o activitate literară și, mai târziu, diplomatică de excepție.

Elena Văcărescu abordează teme variate în memoriile sale, plasând acțiunile fie cronologic (*Le roman de ma vie*) fie după starea de spirit, dispoziție și preferințe (*Mémorial sur le mode mineur*). În funcție de aceste teme, am decupat acele tablouri semnificative pentru viața scriitoarei, în compania persoanelor și personalităților care și-au pus amprenta pe existența sa, după cum urmează : patria natală și anii tinereții, portrete regale, amintiri literare sau politică și diplomație.

O lume întreagă se perindă prin existența Elenei Văcărescu, iar ea, în nemărginita-i generozitate, îi cuprinde, poate, pe toți în memoriile sale, chiar și pe cei pe care nu i-a cunoscut în mod direct, cinstindu-le, cu toate acestea, memoria.

Noutatea adusă de acest capitol este prezentarea jurnalului de călătorie, *La croisière bleue* (*Croaziera albastră*), scris la bordul iahtului *Alphée*, proprietatea soților Yvonne și Leon Cotnăreanu. Croaziera albastră a pornit de la Nisa și a plutit pe Marea Mediterană,

atingând diverse puncte, printre care Napole, Atena, Beirut, Haifa, Alexandria. Călătoria s-a petrecut de duminică, 4 martie, până joi, 12 aprilie 1934.

Iscușița cu care Elena Văcărescu a descris oameni, locuri, peisaje, fapte istorice, stări și sentimente, ne determină să plonjăm în lectură și să descoperim o lume rămasă departe, însă care nu trebuie uitată, căci ne dă lecții însemnate care pot fi oricând aplicate în prezent. Prietenii împărtășite au ajutat-o să depășească momentele grele, mai întâi suferința despărțirii de logodnic și plecarea forțată în exil, apoi durerea pentru teroarea războiului în patria sa, pierderea celor dragi, rămânându-i la final resemnarea. Dragostea pentru România a motivat-o să-și continue misiunea și prin arta sa a promovat România în lume.

Al cincilea capitol și ultimul, *Activitatea oratorică și publicistică a Elenei Văcărescu*, este dedicat conferințelor publicate în revista *Conferencia*, necunoscute la noi în țară, și altor articole publicate în diverse reviste, tot necunoscute, relevante pentru ilustrarea poziției Elenei Văcărescu în societatea franceză. Am ales să tratăm conferințele cu tematică românească, selectând patru dintre acestea : *Fresques roumaines – Boyards et paysans de Roumanie*, *Les forces spirituelles de la Roumanie*, *Les laoutars de la Dimbovitza* și *La musique au pays roumain*. Elena Văcărescu a scris mult pentru și despre România, iar conferințele sale cu tematică românească sunt un material prețios de cultură și civilizație. România înseamnă, pentru Elena Văcărescu, atât spațiul în care își află rădăcinile și de unde își trage seva, cât și oamenii care îl populează, cei cunoscuți, demult plecați, dar și cei pe care i-a zărit, poate, doar în treacăt, dar i-au lăsat urme în suflet. În conferințe, Elena Văcărescu evocă domnitorii români, boierii, țărani, amintirile despre *Rapsodul Dâmboviței*, spiritualitatea românilor (strâns legată de credința în Dumnezeu și de biserică) și pe contemporanii săi de marcă, precum George Enescu. Elena Văcărescu rămâne, într-adevăr, așa cum a fost numită în Franța, « l'éternelle conférencière » („eterna conferențiară”).

Concluzionând, dorim să menționăm că scoaterea la lumină a creației literare a Elenei Văcărescu, sub toate formele ei, a presupus o documentare foarte amplă, în biblioteci din România (Iași, București), Franța (Paris, Tours, Angers) și Belgia (Bruxelles), în fondurile de arhivă ale celor trei țări, unde am găsit materiale inedite ; cercetarea a fost intensă și minuțioasă, ceea ce a permis descoperirea operei scriitoarei Elena Văcărescu și procurarea, cu destulă dificultate, a volumelor princeps și a multor numere din faimoasa revistă de la început de secol XX, *Conferencia*. Arhivele Bibliotecii Academiei Române din București

ne-au oferit un material prețios constând în manuscrise și corespondență, fără de care nu am fi putut duce la bun sfârșit această lucrare atât de importantă pentru cultura românească.

Dorim, de asemenea, să subliniem faptul că ne-am atins obiectivele enunțate la început și ridicăm niște întrebări : cărei literaturi îi aparține Elena Văcărescu? Cine a revendicat-o în trecut și cine o revendică în zilele noastre? Este ea o scriitoare română de expresie franceză sau o scriitoare franceză de origine română? Deoarece în acest studiu am dorit să-i facem cunoscută opera literară și publicistică, dar și personalitatea marcantă, cu o viață împărțită între două patrii, vom alege replica lui Camil Petrescu și vom spune că Elena Văcărescu a onorat și onorează în continuare două literaturi.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Operă Elena Văcărescu

Poezie

1. *Chants d'Aurore*, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris, 1886
2. *L'âme sereine*, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris, 1896
3. *Lueurs et flammes*, Plon – Nourrit et Cie, Imprimeurs – Éditeurs, Paris, 1903
4. *Le jardin passionné*, Plon – Nourrit et Cie, Imprimeurs – Éditeurs, Paris, 1908
5. *La dormeuse éveillée*, Plon – Nourrit et Cie, Imprimeurs – Éditeurs, Paris, 1914
6. *Dans l'or du soir*, Librairie Bloud & Gay, Paris, 1927

Prelucrări folclorice

1. *Le Rhapsode de la Dâmbovița*. Chansons, ballades roumaines recueillies par Hélène Vacaresco, Socecu & Cie, Éditeurs, Bucarest, 1892
2. *Le Rhapsode de la Dâmbovița*. Chansons, ballades roumaines recueillies par Hélène Vacaresco, Alphonse Lemerre, Éditeur, Paris, 1899
3. *Chants du Cobzar*, 6 ballades d'après des poèmes populaires roumains, recueillies par Mlle Hélène Vacaresco et adaptées par M. Léon Thévenin, Loret Fils et H. Freytag, Paris, 1905
4. *Nuits d'Orient* – folk-lore roumain, Bibliothèque Internationale d'Édition E. Sansot et Cie, Paris, 1907

Proză

1. *Amor vincit*, Plon – Nourrit et Cie, Imprimeurs – Éditeurs, Paris, 1909
2. *Le Sortilège*, Plon – Nourrit et Cie, Imprimeurs – Éditeurs, Paris, 1911

Teatru

1. *Stana*, dramă inedită într-un act și două tablouri, în versuri, traducere din limba franceză de D. Nanu, în *Convorbiri literare*, anul XXXVIII, Editura Librăriei Socecu & Co., București, 1904
2. *Pe urma dragostei*, dramă țărănească în două acte, precedată de un studiu asupra operei autoarei de A.P. Vojen, Stabiliment de Arte Grafice „Universala”, București, 1905
3. *Le Cobzar*, drame lyrique en deux actes (coautor Paul Milliet), Enoch et Cie., Paris, 1912

Memorialistică și jurnal de călătorie

1. *Kings and Queens I have known*, Harper & Brothers Publishers, New York and London, 1904
2. *La croisière bleue*, în *La croisière du yacht Alphée* (Cotnăreanu, Yvonne), Paris, 1934
3. *Mémorial sur le mode mineur*, La Jeune Parque, Paris, 1946
4. *Le roman de ma vie* (manuscris)

Conferințe, discursuri și articole (selecție)

1. *Roumanie...Roumanie...*, în *Le Petit Parisien*, 30 august 1916
2. *La Roumanie*, în *La protestation des peuples martyrs*, Bloud et Gay éditeurs, Paris, 1918
3. *La Roumanie pittoresque (Paysages roumains)*, în *L'image de la guerre*, nr. 219, august 1919
4. *Boyards et paysans de Roumanie*, în *Conferencia*, an 14, nr. 21, 15 octombrie 1920
5. *Mărturisiri*, în *Gândirea*, an VI, nr. 6-8, 1926, pp. 198-202
6. *Propos sur la Poésie*, în *Conferencia*, an 22, nr. 22, 5 noiembrie 1928
7. *La mystique nationale Roumaine aux environs de 1848*, în *Revue d'Histoire Diplomatique*, Librairie Berger – Levrault, Paris, 1929, pp. 8-19
8. *Le Romantisme d'aujourd'hui*, în *Conferencia*, an 24, nr. 2, 5 ianuarie 1930
9. *Les forces spirituelles de la Roumanie*, în *Conferencia*, an 26, nr. 20, 5 octombrie 1932
10. *La musique au pays roumain : Mes souvenirs sur Georges Enesco*, în *Conferencia*, an 29, nr. 19, 15 septembrie 1935

II. Bibliografie critică despre Elena Văcărescu

Lucrări despre Elena Văcărescu

1. Berthet, Marguerite, *La poésie féminine française à l'étranger. I, Roumanie, Hélène Vacaresco*, Gastein – Serge, Éditeur, Paris, 1908
2. Catargi, Micaela, *Paris astăzi și mâine*, Editura Modernă, București, 1947
3. Longre, Jean – Pierre, *Une belle voyageuse, Regard sur la littérature française d'origine roumaine*, Calliopées, 2013
4. Stăvăruș, Ion, *Elena Văcărescu*, Editura Univers, București, 1974
5. Turcu, Constantin, *Hélène Vacaresco – une grande européenne*, Editions de la Fondation Culturelle Roumaine, Bucarest, 1996

Articole despre Elena Văcărescu

1. Aimé, Henri, *Amitiés Internationales : Mlle Hélène Vacaresco*, în *L'art musical*, an 4, nr. 107, 30 decembrie 1938, p. 340
2. Barthouil – Ionesco, Ilinca, *L'exil patriotique d'Hélène Vacaresco*, în *Euresis – cahiers roumaines d'études littéraires*, 1-2/1993, Éditions Univers, Bucarest
3. Bertelin, Albert, *Le Cobzar*, în *Comœdia Illustré*, an 4, nr. 14, 15 aprilie 1912, pp. 550 – 544
4. Brisson, Adolphe, *Le Rhapsode de la Dâmbovița, chansons, ballades roumaines, recueillies par Mlle Hélène Vacaresco*, în *Les Annales Politiques et Littéraires*, an 17, nr. 841, 6 august 1899, pp. 91-92
5. Cassvan, Sarina, *Elena Văcărescu în intimitate*, în *Ilustrațiunea Română*, nr. 8, 14 februarie 1934, p. 14
6. Cassvan, Sarina, *Multilaterală viață a Elenei Văcărescu*, în *Femeia și căminul*, an III, nr. 114, 10 martie 1947, p. 3
7. Călinescu, Matei, *Borges și „Cântecul cobzarului” : o amintire*, în *Limba română*, nr. 11-12, an XII, Chișinău, 2002
8. Ciopraga, Constantin, *Românită și europenism, Elena Văcărescu*, în *Convorbiri Literare*, ianuarie 2009, nr. 1 (157)
9. Delavrancea, Cella, *Poeta Elena Văcărescu*, în *Dintr-un secol de viață*, Ediție îngrijită și alcătuită de Valeriu Râpeanu, Editura Eminescu, București, 1987, pp. 473-477

10. Fălcoianu, Șt., *O româncă celebră. Interviu cu D-șoara Elena Văcărescu*, în *Adevărul*, an XVII, nr. 5203, 27 ianuarie 1904, pp. 1-2
11. Iorga, Nicolae, *Un nou volum de poezii al d-rei Văcărescu*, în *Sămănătorul*, an II, nr. 27, 6 juillet 1903
12. Iorga, Nicolae, *Două poete de sânge românesc în Franța – Elena Văcărescu și Ana de Noailles*, în *Universul literar*, an XLI, nr. 26, 28 iunie 1925
13. Iorga, Nicolae, *Elena Văcărescu*, în *Ramuri*, an XIX, nr. 7-8, iulie-august 1925
14. Mille, Constantin, *Elena Văcărescu*, în ziarul *Adevărul*, an XIV, nr. 4233, 12 mai 1901, p. 1
15. Morand, Paul, *Hélène Vacaresco*, în *Le Figaro Littéraire*, 3 iulie 1937, p. 1
16. Opreșcu, George, *Elena Văcărescu*, în *Amintiri, evocări*, Editura pentru Literatură, București, 1968, pp. 176-186
17. Petrescu, Camil, *Ambasadoarea*, în *Universul literar*, an XLIV, nr. 10, 4 martie 1928
18. Tissot, Ernest, *Une française de Roumanie : Hélène Vacaresco*, în *La Revue*, iulie 1912
19. Vrioni, Aida, *Elena Văcărescu*, în *Revista Scriitoarei*, an I, nr. 5, martie 1927
20. *D-ra Elena Văcărescu în Senatul francez*, în *Dimineața*, 26 aprilie 1916, p. 1

III. Bibliografie generală

1. Bertaut, Jules, *La littérature féminine d'aujourd'hui*, Librairie des Annales Politiques et Littéraires, Paris, 1909
2. Bîrlea, Ovidiu, *Istoria folcloristicii românești*, Editura enciclopedică română, București, 1974
3. Bîrlea, Ovidiu, *Poetică folclorică*, Editura Univers, București, 1979
4. Caboche, Charles, *Les mémoires et l'histoire en France*, Librairie – Éditeur Charpentier, Paris, 1863
5. Ciopraga, Constantin, *La personnalité de la littérature roumaine*, Synthèse critique, traduction de Rica Ionescu – Voisin, Junimea, Iași, 1975
6. Conrad, Jean – Yves, *Roumanie, capitale...Paris*, Oxus, Paris, 2003
7. Delbart, Anne – Rosine, *Les exilés du langage. Un siècle d'écrivains français venus d'ailleurs (1919-2000)*, Presses Universitaires de Limoges, 2005
8. Genette, Gérard, *Seuils*, Édition du Seuil, Paris, 1987
9. Iacobescu Mihai, *România și Societatea Națiunilor 1919-1929*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988

10. Ionescu, Octavian, *Amintiri din viața mea*, Ediție îngrijită de Marina Mureșanu Ionescu, Casa Editorială Demiurg, Iași, 2021
11. Lejeune, Philippe, *Le pacte autobiographique, nouvelle édition augmentée*, Éditions du Seuil, Paris, 1996
12. Mureșanu Ionescu, Marina, *L'écrivain de l'entre-deux: problèmes et malentendu(s) dans la littérature roumaine d'expression française. Le cas d'Eugène Ionesco*, în *Dynamique de l'identité dans la littérature francophone européenne*, Éditions Junimea, Iași, 2011
13. Mureșanu Ionescu, Marina, *Le(s) modèle(s) français et allemand dans la culture roumaine*, în *Litterae –magistra vitae. Heinrich Stiehler zum 70. Geburtstag*, Carola Heinrich/Thede Kahl (Hg) coord., Frank & Time Verlag für wissenschaftliche Literatur, Berlin, 2018, ISBN 978-3-7329-0464-8, pp. 305-322
14. Popa, N.I., *Romantismul francez și romantismul românesc*, extras din volumul „Romantismul românesc și romantismul european”, Societatea de Științe Filologice din Republica Socialistă România, București, 1970
15. Puaux, Gabriel, *L'amitié franco – roumaine*, Conférence donnée sous les auspices de l'Union Intellectuelle Roumaine, Typographies Roumaines Unies S.A., Bucarest, 1929
16. Quinet, Edgar, *Les Roumains*, Bruxelles, 1856
17. Tabouis, Geneviève, *De la Liga Națiunilor spre San Francisco* (traducere de Micaela Catargi), ediția a II – a, Editura Modernă, București, 1946
18. Todorov, Tzvetan, *Les genres du discours*, Éditions du Seuil, Paris, 1978
19. Xenopol, A.D., *Les Roumains, Histoire, état matériel et intellectuel*, Huit leçons faites au Collège de France en 1908 par A.D. Xenopol, Librairie Ch. Delagrave, Paris, f.a.
20. Xenopol, A.D., *L'intellectualité roumaine*, Extrait de la *Revue Internationale de l'Enseignement* des 15 mai et 15 juin 1912, Librairie Ancienne H. Champion, Éditeur, Paris, 1912

IV. Volume colective

1. Bordei – Boca, Ramona, *Francophonie roumaine et intégration européenne*, Acte du colloque international qui s'est tenu à Dijon du 27 au 29 octobre 2004, Interactions Culturelles Européennes, Centre Gaston Bachelard de Recherches sur l'imaginaire et la Rationalité

2. Botoran, C. et al., *România și Conferința de Pace de la Paris (1918 – 1920)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1983
3. Cioroianu, Adrian ; Radu, Andrei, *Ferdinand I, Regele cel loial al României Mari*, Curtea Veche Publishing, București, 2020
4. Desfeuilles, Paul et al., *Les Français et la Roumanie*, Imprimeria Națională, Bucarest, 1937
5. Firan, Florea et al., *Literatura diasporei (Antologie comentată)*, Editura Poesis, Craiova, 1996
6. Foșalău, Liliana (dir.), *Dynamique de l'identité dans la littérature francophone européenne*, Éditions Junimea, Iași, 2011
7. Lache, Șt. et al., *România și Conferința de Pace de la Paris din 1946*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1978
8. Modreanu, Simona (dir.), *L'espace identitaire dans la littérature francophone contemporaine*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2016
9. Zimmermann, Silvia Irina et al., „*Cu iubire tandră, Elisabeta*”, „*Mereu al tău credincios, Carol*”, *Corespondența perechii regale*, volumul II (1889-1913), Humanitas, București, 2021
10. Zub, Alexandru & Ivănescu, Dumitru, *Franța model cultural și politic*, Editura Junimea, Iași, 2003

V. Dicționare și istorii literare

1. Bédier, Joseph et al., *Littérature française*, Nouvelle édition refondue et augmentée sous la direction de Pierre Martino, Tome second, Librairie Larousse, Paris, 1949
2. Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Ediția a doua, revăzută și adăugită, Editura Minerva, București, 1988
3. *Dicționar enciclopedic român*, volumul IV (Q – Z), Academia Republicii Socialiste România, Editura Politică, București, 1966
4. *Dicționar cronologic. Literatura română*, coordonatori I.C. Chițimia și Al. Dima, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979
5. *Vocabulaire de l'analyse littéraire*, par Daniel Bergez, Violaine Géraud, Jean – Jacques Robrieux, Dunod, Paris, 1994
6. *Dicționarul scriitorilor români*, volumul IV (R – Z), coordonat de Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu, Editura Albatros, București, 2002

7. Vodă Căpușan, Maria; Mureșanu-Ionescu, Marina & Malița, Liviu, *Dictionnaire des relations franco – roumaines. Culture et francophonie*, Efes-Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2003
8. *Le dictionnaire du littéraire*, publié sous la direction de Paul Aron, Denis Saint – Jacques, Alain Viala, Presses Universitaires de France, Paris, 2006
9. *Dicționarul general al literaturii române*, Academia Română, Vol. 7: Ț-Z, București, Editura Univers Enciclopedic, 2009

VI. Sitografie

Sursa pentru ziare și reviste franceze

<https://gallica.bnf.fr>

Sursa pentru date biografice

www.wikipedia.org

Sursa pentru date istorice

www.historia.ro

https://wikiw.com/wiki/Feminism_in_France#First-wave_feminism

VII. Lucrări publicate de doctorandă în perioada doctoratului

1. *Elena Văcărescu între Franța și România, în Memorialistica românească: teorie și istorie literară (editori : Marius-Radu Clim, Ofelia Ichim, Doris Mironescu, Ioana Repciuc)*, Editura Tracus Arte, București, 2020, pp. 419-425
2. *Elena Văcărescu, o ambasadoare a sufletului românesc, în 1918-2018 Limba și cultura română, structuri fundamentale ale identității naționale: evaluări, perspective (coord. Ofelia Ichim)*, Editura Tracus Arte, București, 2019, pp. 395-400 – Volum indexat în Clarivate Analytics (ex-Thomson Reuters) – Web of Science – Conference Proceedings Citation Index (CPCI)
3. *Réécriture le folklore: Hélène Vacaresco et le Rhapsode de la Dâmbovița*, în *Acta Iassyensia Comparationis*, nr. 26 (2/2020), Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, pp. 123-132